

בדין האיסור לאכול קודם לבהמתו

בגמ' ברכות מ' א, אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן לבהמתו, שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. ועי' בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' י"ג שבהמה לאו דוקא אלא גם חיה ועוף בין טמאה וטהורה בכלל. ובשו"ע או"ח סי' קס"ז הביא המג"א בסקי"ח בשם ספר חסידים שלשחות, אדם קודם כדאשכחן ברבקה שאמרה, שתה וגם לגמליך אשאב.

ובספרי תורת הטור, פ' עקב אות תקל"ב הסברתי את החילוק שבין אכילה לשתייה, דבמגילה י"ב א איתא, והשתיה כדת מהו כדת, כדת של תורה, מה דת של תורה, אכילה מרובה משתייה, אף סעודתו של אותו רשע, אכילה מרובה משתייה. והגר"א מוילנא הראה מקור לזה, שלפי דת של תורה אכילה מרובה משתייה, דאיתא באבות, כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, מכאן שלאכילה אין כל הגבלה, משא"כ בשתייה, מים במשורה תשתה.

ועפי"ז מוסבר היטב החילוק שבין אכילה לשתייה, דדוקא לאכול אסור קודם שיתן לבהמתו, מפני שלאכילה אין הגבלה וקיים חשש סביר שמא ימשיך הרבה באכילה ויזניח את בהמתו ויש בזה משום צער בע"ח, אבל בשתייה שרק במשורה תשתה, יכול באמת קודם לשתות ואח"כ יתן לבהמתו.

הנה בשו"ת כתב סופר, או"ח סי' ל"ב דן אם בשבת ויו"ט דמצוה וחייב לאכול, אם גם בזה נאמר דאסור להקדים אכילתו לאכילת בהמתו, כי מהפסוק לא מוכח רק אכילה דרשות צריך להקדים בהמתו משום צער בע"ח, משא"כ בשבת ויו"ט שמצוה וחובה לאכול ולהיות מן הזריזין והמקדימין למצוה.

וראיתי בשו"ת נחלת אבי"י סי' ע"ט שמפלפל בדברי הכתב סופר הללו, והקשה עליו מפט"ז דשבת מ"ב, מצילין מזון ג' סעודות הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה, ותמה התפא"י איזו שייכות הג' סעודות לבהמה ותי' דאסור לאדם לאכול קודם שיתן לבהמתו. מכאן מסיק בעל נחלת אבי"י דגם בשבת אסור לאכול לאדם קודם שיתן לבהמתו.

אולם לפי האשל אברהם שם בסי' קס"ז אין תירוצו של התפא"י עולה יפה, שכתב וז"ל: ונראה שבפעם אחת ביום מאכל כל דהוא או השקאה סגי לענין הקדימה, ואח"כ יאכילם די סיפוקם ואין פתחון פה על זה בכלל.

ולפי הסברנו שהדבר תלוי בהגבלה, שאם מוגבלים כמו בשתייה אין צריך להקדים את בהמתו, אבל באכילה שאין כל הגבלה אסור לו שלא יגרום צער בע"ח, אפשר לפתור את ספקו של הכתב סופר הג"ל, כי בגמ' ביצה ט"ו א' מגדיר רש"י

את הנשמה היתירה בזה"ל: רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו, ע"כ. ראייה אפוא מפורשת שבשבת אין שום הגבלה לא באכילה ולא בשתייה, וממילא קיים האיסור ללא ספק גם בשבת שלא יעבור על איסור צער בע"ח, זאת ועוד והמורה השבת מימי חול בנוגע לשתייה, כי אם בחול מותר לו לשתות קודם כי מים במשורה תשתה, אבל בשבת שגם שותה ואין נפשו קצה עליו, אסור לו אפילו לשתות קודם שיתן לבהמתו לשתות.

וראה שד"ח כלל יח, מערכת האלף, אות ק', שמסתימת דברי הפוסקים נראה באמת שגם בשו"ט יש להקדים של בהמתו.

ואם גם לטעום אסור לפני שיתן לבהמתו, מחלוקת היא שבין הט"ז והמג"א שם בסי' קס"ז, שיטת הט"ז מבוססת על לשונו של הפסוק דכתיב ואכלת, דוקא אכילה ולא טעימא, ולעומתו המג"א אוסר אפילו לטעום כדעת הרי"ף והרא"ש כאן בברכות וכגירסת הגמ' בגיטין ס"ב א, אמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנא' ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. ועי' בשו"ת שבות יעקב הנ"ל שדחה את הט"ז המסתמך על לשונו של הפסוק ולכן מתיר טעימה, יען אין זה איסור מה"ת אלא אסמכתא בעלמא. אבל דעת המהר"ם מרוטנבורג — מביאו בגלינוני הש"ס בגמ' ברכות הנ"ל — שזה באמת איסור דאורייתא כדאמרינן ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת. ויש להנחיש שהשבות יעקב לא ראה את תשו' המהר"ם מרוטנבורג, ובמילא אין לדחות את הט"ז, ולא באתי בזה אלא להעיר.

ולעצם דברי המג"א בשם ספר חסידים וראיתו מרבקה שבשתייה אדם קודם לבהמה, מקשים המפרשים למה אינו מביא ראייה לזה מלשון שאמר הקב"ה בפרשת חוקת (כ, א) והשקית את העדה ואת בעירם?

ונ"ל שמכאן אין ראייה שאדם קודם לבהמה בשתייה, כי במי מריבה היה ענין של פקוח נפש, כי יוצאי מצרים היו נמצאים בתנאי המדבר הקשים ביותר וחוסר מים במדבר חולות ובשמש לזהטת היה מסכן את חייהם על ידי התייבשות מוחלטת עד כדי סכנת מות, ומהאי טעמא "ויך את הסלע" ולא דיבר אליו, כי כל רגע היה גורלי, וכך אנו אומרים בפיוט של תפלת גשם "סגולך עת צמאו למים — על הסלע הך ויצאו מים" *.

לאור האמור נחא שלא הביא ראייה מפרשת חוקת, כי פקוח נפש שאני.

* בפשטות ג' שלא כיון הפייטן למי מריבה דפרשת חוקת שהכאת מרע"ה על הסלע נחשבה לו לחטא (כפירוש רוב המפרשים, פרט לרמב"ם בשמונה פרקים, עיי"ש) אלא כוונתו לאמור בספר שמות (פ' י"ז) שמפי הקב"ה נאמר לו "והכית בצור". ומה שנ' מאיזה מפרשים שזה מדין צער בע"ח, הנה בענין צער בע"ח נחלקו תנאי, ודעת ר' יוסי דלאו דאורייתא (ב"מ ל"ב וע"ע כ"מ פ"ג מרוצח ה"ט). ובכלל, הן ענין זה של הקדמה לא נאמר אלא לענין בע"ח שמונותיו עליו. ומה"ט נראה הא דפשיטא לי' לבעל השבות יעקב דקרא דמייתי אינה אלא אסמכתא. ובס"ח הביא ערוך ממשיג (בר' כ"ב) ויתן תבן ומספוא לגמלים וכו', ובגמרא לא הובא כתוב זה כלל. ונ' שזוהי ממידת המוסר תואיל ומונותיו מוטלים עליו. (ולפ"ז יתכן שבע"ע שנמצא ברשותו ומונותיו עליו יאחזיק להקדימו על בהמתו).